

Motto: "Národ a vlasť svoju vrúcne miloval,
mladý život svoj za ne dal..."

Kniha "Povstalecká armáda na Slovensku" stále v trezore

S menom generálmajora Júliusa NOSKA je úzko spätá najvýznamnejšia kapitola histórie slovenského národa - Slovenské národné povstanie. Vo funkcii náčelníka štábu Veliteľstva 1. čs. armády na Slovensku mal veľký podiel na vojenských prípravách povstania i priebehu bojov na všetkých úsekoch frontu. Pochádzal z Tisovca, kde sa narodil 8. júna 1907 v početnej nemalej rodine. Pre svoju rozhodnosť, vojenské vedomosti, statočnosť aj v najťažších životných situáciách a lásku k svojmu národu bol vzorom povstaleckým vojakom i veliteľom. Nečudo, že sa natrvalo zapísal do ich srdíc prikladný veliteľ, národovec, čestný človek.

príležitosti 40. výročia SNP príslušníkom Vysokoškolského strážneho oddielu a štábnej rotý Veliteľstva 1. čs. armády na Slovensku. Ich príslušníci až do posledných chvíľ chránili pri ústupe generálov R. Viesta a J. Goliana a ich štáb, v ktorom bol aj vtedajší plukovník J. Nosko. Jeho zdravotný stav mu nedovolil, aby sa s nimi v Donovaloch osobne stretol.

V posolstve, kto-é je dokladom jeho odvahy bojovať za povstaleckú armádu aj napriek jej dlhoročnému znevažovaniu, píše:

"Drahí chlapci a vážení kamaráti! Človeku sa ani nechce veriť, že už štyridsať rokov uplynulo od tých čias, keď ste ako mladí dobrovoľníci dávali svoje sily, svoju mladosť, schopnosti a neopakovateľné nadšenie do služieb veľkých

GENERÁL, NA KTORÉHO SA NEZABÚDA

PORTRÉTY

Neprišľúcha mi hodnotiť jeho celoživotné dielo, to iste v blízkej budúcnosti urobia povolani historici. Považujem však za veľké šťastie, že som mohol byť s ním v posledných rokoch jeho plodného, ale aj tragickými udalosťami naplneného života, a že som mohol, či už na Bielej stope SNP, alebo z listov čerpať silu a nádej pre krajinu,

Autor článku (na fotografii vpravo) s generálom J. Noskom na Bielej stope SNP v roku 1981.

slobodný, demokratický zajtrajšok, ktorého sa on sám žiaľ nedomohol.

V tieto dni, keď si pripomíname 47. výročie SNP, by som sa rád podelil s čitateľmi A revue o niektoré doteraz nepublikované state z jeho života, dokresľujúce jeho čistý charakter a vieru v "odkľatie krívd a nepravostí".

Domnievam sa, že doteraz nebola, resp. ešte v nedávnej minulosti nemohla byť z objektívneho historického pohľadu zhodnotená činnosť generála J. Noska v SNP. Mal som možnosť s ním o mnohých, ešte do nedávna nezmyselne utajovaných a prekrucovaných udalostiach z príprav a priebehu SNP hovoriť. Viaceré udalosti mi objasnil v listoch, z ktorých vyžiarovala viera v demokratickú budúcnosť.

Vždy sa vedel otvorene postaviť za povstaleckú armádu aj proti takým autorom skresľujúcim a deformujúcim jej podiel na SNP, akými boli Gustáv Husák či "dvorný historik" Viliam Plevza a ďalší. Argumentoval pravdou, ktorá v tých neľahkých rokoch bola iba na strane mocných, hrubo znásilňovaná a jednostranná. Pochopiteľne sa stal nežiadúcou osobou.

Aj v rokoch vlády jednej strany a jedného "nemenného" názoru vždy bojoval za svojich povstaleckých vojakov. Najlepšie o tom svedčí aj jeho osobné posolstvo, ktoré adresoval pri

myšlienok a ideálov, ktoré nastoľovalo Slovenské národné povstanie a za ktoré malý slovenský národ našiel odvahu pustiť sa do otvoreného boja s nenávideným fašizmom a klérofašizmom.

Pustili sme sa do vojny a museli bojovať v tých najťažších a najzložitejších podmienkach 2. svetovej vojny v úplnom obkolesení. Politicko-vojenská maturita slovenského človeka dovršila vývoj nás Slovákov a postavila nás medzi pokrokové národy sveta.

Vám, drahí priatelia a kamaráti, v tomto ťažkom zápase pripadla veľmi významná a zložitá úloha. Dva mesiace ste sa na ňu pripravovali a plnili bojové úlohy v stredoslovenských horách, aby ste v ostatnej fáze klasickej formy vojny plnili čestnú úlohu priamej ochrany veliteľa 1. čs. armády. Úlohu, ktorá bola od počiatku nad vaše sily, ste prijali a s veľkou obetavosťou ste ju až do 3. novembra 1944 plnili a splnili. Že zhodou okolností, náhod a určitej šablónovitej nepružnosti sa vám a s vami nám nepodarilo dostať veliteľa 1. čs. armády do priestoru plánovanej armádnej partizánskej oblasti Slovenského rudohoria, a zajatie generálov v Bukovci dňa 3. XI. 1944, je osudovosťou nedostatočnej prípravy pre nový druh a spôsob boja, na ktorý sme sa pre úplný nedostatok času nevedeli alebo nemohli dostatočne pripraviť.

Ale cez všetky nedostatky, úspechy a neúspechy boja 1. čs. armáda a partizánske

jednotky v úplnom obkľúčení dokázali bojovať proti vtedy ešte veľmi mocnej a skúsenej fašistickej armáde viac dní ako poľská armáda v roku 1939, francúzska armáda v roku 1940 a juhoslovanská armáda v roku 1941.

V závere listu generál J. Nosko píše: "My, dosiaľ žijúci príslušníci povstaleckej armády, nesmieme nikdy zabudnúť, že sa nám to všetko mohlo podať len za všestrannej výdatnej pomoci Sovietskej armády - to je po prvé. Po druhé - sme veľkými dlžníkmi tým chlapcom, príslušníkom povstaleckej armády, ktorí pre veľký dnešok slovenských ľudí pod Tatrami položili svoje mladé životy a ktorých pamiatkam sme dosiaľ nedokázali všade postaviť úctivé pamätníky.

Prajem všetkým dobrým a poctivým chlapcom VSO a štábnej roty Veliteľstva 1. čs. armády hodne zdravia a všestrannej spokojnosti. Váš generál Július Nosko." (August 1984).

"POVSTALECKÁ ARMÁDA NA SLOVENSKU"

Generál J. Nosko sa po oslobodení neustále vracal k udalostiam, ktoré zohrali významnú úlohu v protifašistickom odboji. Ešte v roku 1945 vydal publikáciu *Vojaci v Slovenskom národnom povstaní*, píše desiatky článkov do rôznych časopisov a odborných publikácií. Nie všetky mohli uzrieť svetlo sveta, na mnohých jeho štúdiách a odborných materiáloch sa bez udania prameňov podpísali bez ostychu viacerí historici. Dlhé roky pracoval na rukopise svojej knihy, ktorej dal pracovný titul *Povstalecká*

Mníchov - Viedeň - 14. marec 1939 v spomienkach vyzvedača, 4. *Slovenský štát a jeho armáda*, 5. *Vojenské prípravy SNP*, 6. *Prehľad vzniku a vývoja povstaleckej (1. ČSA) armády*, 7. *Priebeh bojov v klasickej forme vojny*, 8. *Drobná vojna v stredoslovenských horách*, 9. *Vojenský a medzinárodný význam SNP*, 10. *Záver - dozvuky a zásluhy*.

Nakoľko som mal na knihu ešte v roku 1947 písomnú zmluvu s Vojenským historickým ústavom v Prahe, ktorý knihu v tom čase aj lektoroval, mala byť vydaná v roku 1948. Pre moju účasť na likvidácii "banderovcov" v roku 1947 a indexovaní mojej knižičky *Vojaci v SNP* v roku 1948 bola kniha po prepracovaní a doplnení dopísaná až v roku 1979, keď som ju ponúkol VHÚ. Súčasne som osobne vyzomel aj riaditeľa Múzea SNP, že kniha bude časovo hotová, a pýtal som sa ho, či by mali o ňu záujem. Riaditeľ chcel knihu s podmienkou, že ju ústav odkúpi a vydá, ale že sa bude podieľať na zisku, ktorý kniha vynesie. Ja som s tým súhlasil! K 35. výročiu SNP som sa dvoma kapitolami - treťou a šiestou - zúčastnil na literárnej súťaži Literárneho fondu v Bratislave. Medzitým mi z VHÚ Praha oznámili, že už knihu nevydajú, a doporučili mi *Naše vojsko*. Tam mi de v a t mesiacov nedali na písomnú ponuku o d p o v e d ! Až na telefonickú urgenciu sa ozvali v tom zmysle, aby som knihu poslal, že ju dajú lektorovať na VHÚ a v Múzeu SNP. S tým som súhlasil, ale žiadal som, aby mi boli menovite oznámení lektori. Dôvodil som to tým, že pri anonymnom lektorovaní sa podstatné časti "vyrabujú" a kniha sa neodporíči k vydaniu. To mi odmietli splniť, a tak som knihu

ale do dnešného dňa mi nedali vôbec odpoveď, mimo Tatran, ktorý sa ospravedlnil tým, že vydávajú len beletriu. A tak kniha čaká a čaká už vyše 30 rokov a uvidíme, čo bude ďalej... Je mi úplne jedno, o čo ide. Veď dvadsať rokov som nesmel o SNP hovoriť. Bola inkvizícia stredoveká, je inkvizícia novoveká a bude inkvizícia aj kozmická. V tomto ohľade sme nič nového nevymysleli. Čím som starší, tým viac ma bolí a je mi ľúto všetkých príslušníkov povstaleckej armády, ktorá v roku 1944 skladala našu vojenskopolitickú maturitu za najťažších podmienok boja v obkolesení, že ju naša generácia tak hodila cez palubu a nedáva jej patričné miesto v dejinách SNP... Mne nejde o finančný efekt (čo sa týka prípadného honorára za knihu, resp. jej odpredaj), ale o to, aby za moju prácu nedostávali tzv. historici docentúry a CSc." (Pozn. v zátvorke - M. N.)

A tak rukopis knihy dodnes čaká na knižné vydanie. Verme, že sa ho v slobodnej, demokratickej republike konečne dočkáme.

DVE LÁSKY GENERÁLA

Popri láske k jazdectvu mu rovnako prirástol k srdcu aj šport. Bol nadšeným lyžiarom-bežcom, turistom, cvičil v Sokole. Najmä lyžiarskemu športu zostal verný až temer do posledných rokov života. Mal som to šťastie spravdať ho na takmer všetkých siedmich ročníkoch lyžiarskeho vytrvalostného behu - Bielej stopy SNP, ktorých bol v kategórii priamych účastníkov SNP aktérom, a neskoršie osobný divák. O jeho vzťahu k tomuto podujatiu svedčia slová v liste, ktorý mi napísal 24. februára 1985: "...Mal som radosť, keď ste po BS SNP s Ondrejom zavolali. (Jedná sa o Ondreja Viazanicu, osobnú stráž generála J. Goliana, s ktorým sme po absolvovaní behu telefonicky informovali gen. J. Nosko o jeho priebehu, zaželeli skoré uzdravenie a tlmočili pozdravy jeho bývalých spolubojovníkov - pozn. M. N.) Po telefonickom rozhovore som vzal bežky a sám pre seba som do večera nachodil 10 km, a tak som si urobil BS SNP doma..."

Na Bielu stopu SNP už viac náš pán generál neprišiel. Choroba ho čoraz viac tlačila, pripútavala na lôžko, až jej v nerovnom boji podľahol. Nenaplnilo sa jeho želanie stráviť posledné roky doma, na Slovensku, v Tisovci. Zomiera v pražskej nemocnici 5. septembra 1986 o 14. hodine. Aj tu si s ním život opäť zahral. Naposledy vydýchol v deň 50. výročia svadby s milovanou manželkou Aničkou, ktorá s ním zotrvala pri nemocničnom lôžku až do posledných okamihov života.

Splnili aj jeho želanie, aby bol vo všetkej tichosti spolopený. To posledné, aby bol jeho popol spolu s manželkiným rozsypaný po tisovských horách, iste jeho rodina tiež splní.

K desiatkam radov a vyznamenaní, diplomov a ohodnotení jeho celoživotnej poctivej práce patrí mu však najčestnejšie a najľudskejšie uznanie - trvalá spomienka na neho ako veliteľa, spolubojovníka a človeka, ktorý celý život zasvätil práci pre národ a za dnešnú slobodnú demokratickú vlasť.

Podplukovník Mgr. Milan Navrátil

armáda na Slovensku. Do dnešného dňa po rôznych nechutných prekážkach zo strany vydavateľstiev, ale aj bývalého vedenia Vojenského historického ústavu v Prahe a riaditeľa Múzea SNP v Banskej Bystrici, zostala zavretá v trezore. O tom mi písal v liste 20. februára 1984 okrem iného aj tieto podrobnosti:

"Nakoľko sme spolu podrobnejšie o knihe nehovorili, tak Ti ju trošku priblížim. Je to spomienkovo-dokumentárna práca. Dal som jej titul *Povstalecká armáda na Slovensku*. Kniha má strojom písaných cez 430 stránok a viaceré prílohy. Má desať kapitol: Úvod, 2. Venovanie a životopisy generálov J. Goliana a R. Viesta, 3.

neposlať. Stratil som skoro dva roky a chcel som, aby kniha vyšla k 40. výročiu SNP. Medzitým som opäť jednal s riaditeľom Múzea SNP. Ten pôvodný sľub z m e n i l. a to tak, že knihu odkúpi, ale nevydájú. S tým som nesúhlasil a knihu som mu nedal. Riaditeľ Múzea SNP robil cestou jeho spolužiaka, riaditeľa Zápa-dočeského múzea v Plzni Figuru kroky, aby som im knihu predsa len predal. A ďalší rok tak utiekol a ja som strácal nádej, že v 40. výročí SNP kniha uvidí svetlo sveta. Na jeseň roku 1982 som osobne podal písomnú ponuku v Bratislave vydavateľstvám Pravda, Obzor, Tatran a edičnému oddeleniu SZPB. Všade ma prijali veľmi srdečne,